

Jaarbrief 2019

Uit het bestuur – door Mirjam van Veen, voorzitter CHF

Bestuursleden van het Catharina Halkes Fonds krijgen veel subsidie-aanvragen onder ogen. Het is een groot genoegen te zien hoeveel er gebeurt op het gebied van religie en gender en hoe hoog de kwaliteit van veel aanvragen vaak is. Subsidie aanvragen bij het CHF is eenvoudig. We merken dat dat een kracht is van het fonds: hoewel onze subsidie-bedragen niet hoog zijn, kunnen we door onze manier van werken veel

mensen een zetje in de goede richting geven. Dat is ook nodig. Het onderwerp religie en gender blijft relevant. We zien in de aanvragen een verschuiving van de traditionele theologie naar godsdienstwetenschappen en van het veld van de vrouwenstudies naar het bredere genderstudies. Ons werkkterrein is dus in de loop van de tijd breder geworden. Tegelijkertijd zien we dat de formatie aan universiteiten beschikbaar voor ons vakgebied onder druk staat. Ook de plaats van het vak in de verschillende curricula is niet vanzelfsprekend.

Het luid gekrakeel rond de Nashvilleverklaring onderstreepte nog weer eens het belang van ons vakgebied. Religie en gender blijft een moeilijke combinatie. Bovendien bleek uit de hele discussie rond de Nashvilleverklaring, evenals uit de verklaring zelf, een gebrek aan kennis over dit onderwerp. Ook de denigrerende statements uit populistische hoek over vrouwen maakten duidelijk dat het niet de tijd is om tevreden achterover te leunen.

In dit veranderend landschap vragen we ons als bestuur voortdurend af hoe we het Fonds maximaal kunnen gebruiken om een impuls te geven aan het onderzoek op het gebied van religie en gender. Vorig jaar hebben we de subsidie-mogelijkheden verruimd.

Dit jaar hebben we uitgebreid gesproken over de vestiging van een bijzondere leerstoel in Nijmegen. Met het vestigen van een leerstoel in Nijmegen willen we de lange traditie van een bijzondere leerstoel voor vrouwenstudies theologie in Nijmegen voortzetten.

De vestiging van een bijzondere leerstoel in Nijmegen biedt de kans het vakgebied goed zichtbaar te houden en kan iemand de gelegenheid bieden zich op dit vakgebied te profileren. In samenspraak met de faculteit in Nijmegen is inderdaad besloten over te gaan tot de vestiging van een bijzondere leerstoel.

Een ander gesprek dat we momenteel binnen het bestuur voeren, is naar aanleiding van de vraag hoe om te gaan met de toenemende internationalisering. Van oudsher is het Fonds gericht geweest op Nederland: kennisvalorisatie was en is sterk gericht op de Nederlandse situatie. We krijgen steeds meer aanvragen binnen van onderzoeksprojecten die zich richten op vrouwen buiten Nederland. Ook ontvangen we een toenemend aantal aanvragen van internationale onderzoekers; soms van mensen die onderzoek doen naar de Nederlandse situatie, maar niet altijd.

Bijzonder was dat het CHF een groot legaat kreeg, van iemand die samen met zijn overleden vrouw van Catharina Halkes college had gehad. We zijn blij met het legaat en zullen het goed besteden. Het maakte ook nog weer eens het belang van rolmodellen duidelijk!

De giften van donateurs blijven voor het Fonds van groot belang. Ze stellen ons in staat onderzoeksprojecten te steunen, alsook individuele onderzoekers die hun steen bijdragen aan het onderzoek op het gebied religie en gender. Ook uit deze nieuwsbrief blijkt weer hoeveel moois er gebeurt. Dan kan mede dankzij mensen die dergelijk onderzoek financieel steunen.

Bericht van de secretaris – Anne-Claire Mulder

Het bestuur bestond in de periode van juli 2018 tot en met juni 2019, net als vorig jaar uit Mirjam van Veen (voorzitter), Anne-Claire Mulder (secretaris), Marian Papavoine (penningmeester), Kim Knibbe, (algemeen bestuurslid), en Nella van den Brandt (webmistress).

Het bestuur vergaderde dit jaar op 22 oktober 2018 en op 25 maart 2019; beide keren in Utrecht.

Het bespreken van de subsidieaanvragen is elke keer het belangrijkste gespreksonderwerp van de vergaderingen. Dit jaar ontving de Stichting Catharina Halkes Fonds 16 subsidieaanvragen. 10 aanvragen zijn gehonoreerd. De meeste projecten die niet werden gehonoreerd, werden afgewezen omdat ze ofwel geen aandacht aan gender besteden, dan wel niet over religie gaan. Een enkele keer vraagt het bestuur om aanvullende informatie. Soms suggereren wij iemand een verbeterde aanvraag in

te dienen. Behalve de 16 ingediende aanvragen ontving het Halkesfonds ook een aantal mails met de vraag om ondersteuning van het project. Ook dezen zijn bijna allen afgewezen omdat ze weinig tot niets met gender en/of religie te maken hadden. Een aantal keer is geadviseerd een formele aanvraag in te dienen.

Hieronder volgt een alfabetische lijst van personen van wie de subsidieaanvraag dit jaar is gehonoreerd.

1. Mariecke van den Berg – subsidieaanvraag voor een cursus Hebreeuws. In het kader van een post-doctoraal onderzoek naar bekeringen wordt onderzoek gedaan naar de rol van gender in bekeringsverhalen in het Oude Testament.
2. Marco Derks – subsidieaanvraag voor deelname aan de American Academy of Religion conferentie met een paper over de 'constructie/performance van (religieuze) seksuele subjectiviteiten en de vraag op welke manieren deze queer of queered gelezen kunnen worden'.
3. Mathilde van Dijk – aanvraag voor een bijdrage aan de studiemiddag getiteld 'Leve de Aarde' over feministische ecotheologie.
4. Daniel Fogt – aanvraag voor een bijdrage aan de organisatie van een symposium over gender in 16e eeuwse Nederlandse vluchtelingengemeenschappen buiten Nederland.
5. Kirsten van den Ham – aanvraag voor een bijdrage aan het Bridging Gaps-programma van de VU – een studieprogramma contextueel bijbellezen voor buitenlandse studenten. De bijdrage was bedoeld de kosten te vergoeden van een internationale student/e die zich met gendervragen zal bezighouden.
6. Fieke Klaver – aanvraag voor een bijdrage voor het organiseren van een interreligieuze ontmoeting tussen vrouwen van Christelijke, Joodse en Moslim huize rondom het thema traditie, religie en seksualiteit.
7. Annemie Knibbe-van Dijck – aanvraag voor een startsubsidie voor een boekproject over de rol van omstanders bij kerkelijk kindermisbruik.
8. Trees van Montfoort – aanvraag ten behoeve van de publicatie van haar boek *Groene Theologie*.
9. Tabitha Moyo – aanvraag ten behoeve van een conferentiebezoek en andere kosten in het kader van haar promotieonderzoek naar constructies van mannelijkheid en huiselijk geweld in Zambia en de rol van moeders in de overdracht van die constructie.
10. Oecumenische Vrouwensynode – subsidieaanvraag voor de vergoeding van het werk van de webmistress.

Van een aantal van deze (afgeronde) projecten vindt u in deze jaarbrief een verslag. Daarnaast hebben wij degenen van wie wij het afgelopen jaar nog geen verslag hadden ontvangen een herinneringsbrief gestuurd. Hun verslagen vindt u eveneens in deze nieuwsbrief, die daardoor dikker is dan vorig jaar.

Behalve het bespreken van de subsidieaanvragen heeft het Catharina Halkes Fonds dit jaar aandacht besteed aan een aantal andere onderwerpen:

- Het ontwikkelen van een donateursbeleid om op die manier zowel de bekendheid van als het draagvlak voor de activiteiten van het Catharina Halkes Fonds te vergroten.
- Het aanpassen van de statuten. Dat is noodzakelijk omdat met het opheffen van de vereniging IWFT het hoofddoel van het fonds, namelijk de financiële ondersteuning van het IWFT, is weggevallen.
- Het voorbereiden van het instellen van een bijzondere leerstoel vanwege het Catharina Halkes Fonds. Over dat voornemen heeft u al kunnen lezen in de bijdrage van de voorzitter van het Fonds. Het bestuur heeft de beslissing genomen deze leerstoel te willen instellen in Nijmegen om zo de traditie van de bijzonder leerstoel aldaar voort te zetten. Er zijn reeds verschillende gesprekken met het bestuur van de Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen geweest. Op dit moment is het wachten op het instellen van een benoemingsadviescommissie.

Daarnaast is het bestuur begonnen met een eerste brainstorm over de inhoud van de volgende Catharina Halkes Lezing. U hoort zo spoedig mogelijk meer over deze lezing.

In 2018 heeft het bestuur twee grote giften ontvangen.

- ✓ In het voorjaar schonk Stichting Het STIFT – de Stichting Tilburgs Instituut voor Feminisme en Theologie – in verband met haar opheffing het batig saldo van de Stichting aan het Halkesfonds.
- ✓ Vlak voor kerst ontving het Fonds een groot legaat waarmee iemand, die in de jaren tachtig als Duitse uitwisselingsstudent samen met zijn overleden vrouw bij Catharina Halkes had gestudeerd, de nagedachtenis van zijn vrouw wilde eren.

Beide giften heeft het Halkesfonds onder grote dank aanvaard. Het bestuur onderzoekt op welke manier we de gedachtenis van de legataris kunnen eren.

Verslag van de penningmeester – Marian Papavoine

Vanaf de oprichting in 1988 ben ik met tussenpozen betrokken geweest bij het Catharina Halkes Fonds. In het begin heb ik het donateursbestand opgezet. Bij het jaarlijks bijwerken van de lijst kom ik namen tegen die me al vanaf het begin af aan vertrouwd zijn, en ook al ken ik u niet persoonlijk, ik heb vaak het gevoel oude bekenden te begroeten. Dank voor uw betrokkenheid en trouwe steun, het is hartverwarmend.

Nu wil ik u een praktisch punt voorleggen. De banken zijn bezig met het afschaffen van acceptgirokaarten. De kosten daarvoor worden jaarlijks hoger. We sturen dit jaar geen kaarten mee met de jaarbrief en vragen u om zelf uw donatie over te maken. Ons rekeningnummer staat achter op deze jaarbrief. Een goed alternatief is elektronisch bankieren. Als u daartoe over wilt gaan, stuurt u mij uw e-mailadres, naar

penningmeester@halkesfonds.nl. Daarna ontvangt u van mij een betaalverzoek – ook wel ‘tikkie’ genoemd – en de vervolgstappen die u moet zetten, wijzen zich vanzelf. Als u uw donatie al overgemaakt hebt, hartelijk dank daarvoor!

Dan rest mij nog de schone taak om u als donateurs inzicht in de cijfers te geven.

Aan reguliere donaties werd in 2018 € 7.803 ontvangen (in 2017 was dit € 7.301). Daarnaast werd van de Stichting Tilburgs Instituut Feminisme en Theologie (STIFT) een bedrag van € 4.434 ontvangen wegens opheffing van de stichting. En ontvingen we het al eerder genoemde legaat van € 10.000. Aan subsidies werd in het verslagjaar € 18.071 toegekend voor projecten, die in het bericht van de secretaris al werden genoemd. Eind 2014 is een overeenkomst aangegaan met Balans Vermogensbeheer voor het beleggen van een deel van het vermogen, die ook in 2018 van kracht was. Het beleggingsprofiel is 65% risicomijdende en 35% risicovolle beleggingen. De portefeuille bestaat enkel uit duurzame indexbeleggingen. Het bestuur heeft besloten om over een periode van 5 jaar € 125.000 (richtbedrag) beschikbaar te stellen voor de gedeeltelijke financiering van een hoogleraarschap. Het volledige jaarverslag is – conform de eisen voor de ANBIstatus – te vinden op internet: <https://www.kennisbankfilantropie.nl/anbi/catharina-halkes-fonds> Op verzoek kan ik u het ook toezenden, stuurt u me dan a.u.b. een e-mail: penningmeester@halkesfonds.nl.

Gesubsidieerde projecten

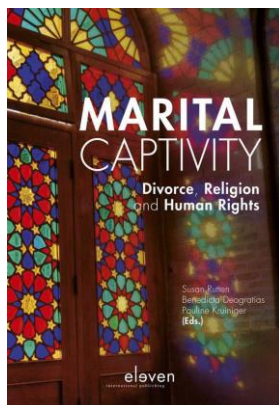
*** Publicatie van het boek**

***Marital Captivity: Divorce, Religion and Human Rights*, geredigeerd door Susan Rutten, Benedicta Deogratias and Pauline Kruiniger-Van Maanen**

In 2016 werd door het Catharina Halkes Fonds een subsidie toegekend aan Susan Rutten voor de organisatie van een conferentie over echtscheiding, religie en mensenrechten aan de Universiteit Maastricht. In een vorige jaarbrief werd hiervan al inhoudelijk verslag gedaan. Nu, in 2019, is bijkomend een publicatie verschenen bij Eleven International Publishers dat naar aanleiding van de conferentie tot stand werd gebracht. Hieronder vindt u beknopte informatie over deze Engelstalige publicatie.

Susan Rutten, Benedicta Deogratias, and Pauline Kruiniger-Van Maanen (eds.), 2019, ISBN: 978-94-6236-925-2

This collected edition by experts from all over the world, reflects a multidisciplinary approach to marital captivity and shows a multifaceted view of this widespread phenomenon. Marital captivity is a social and human rights problem that occurs within religions or religious communities worldwide. It is defined as a situation in which one or both spouses, but predominantly the wife, is unable to terminate a religious marriage, consequently trapping that spouse within the marriage against her or his will. As such it is a form of forced marriage and violence against women. Because of its severe social, legal, and economic implications, the phenomenon is approached from different perspectives:

anthropological, sociological and legal. In thirteen chapters the book discusses the practice of marital captivity and human rights approaches, solutions and best practices to marital captivity. It is therefore a must-read for civil society, academics, legal practitioners such as solicitors, the judiciary, notaries and registrars, policy makers, and all other practitioners and ngo's concerned with family issues and violence against women.

*** Report of the symposium 'Women and Migration in Historical Perspective' by Daniel Fogt (Engels)**

The funds provided by the Catharina Halkes Fonds were used to support the organization of a symposium, labeled 'Women and Migration in Historical Perspective,' that took place at the Vrije Universiteit Amsterdam on 21 June 2019. In conjunction with

the Amsterdam Center for the History and Heritage of Protestantism (ACHHP), the symposium welcomed a number of fellows with expertise on historical and contemporary migration to present research on gender and migration, which drew attention to a problem in historical scholarship that has overemphasized the masculine experience of exile by neglecting the study of women refugees.

After a general introduction by Mirjam van Veen, Daniel Fogt presented a paper that compared experiences of refugees in Dutch-speaking Protestant refugee churches in the German Rhineland in the sixteenth century. Nicholas Terpstra provided a presentation on Christian and Jewish women's experiences as refugees across early-modern Europe. Craig Harline discussed the conversion of a Belgian woman in the 20th century from Roman Catholicism to the Church of Latter-Day Saints and her subsequent migration to the United States. Marina de Regt's presentation shed light on the living environment of female refugees in contemporary Yemen. The event drew an attendance of forty-one individuals.

I also utilized the funds provided by the Catharina Halkes Fonds to finance research concerning sixteenth-century Reformed discourse concerning marriage, gender relations, and social hierarchies. These funds allowed me to work in the Special Collections at the Vrije Universiteit and the University of Amsterdam between 17 June

and 11 July 2019 and examine sixteenth-century manuscripts by Reformed authors regarding marriage. The findings of this research will be presented in my dissertation, "Regulating Marriage and Socio-Religious Boundaries: The Reformation and Acts of Nonconformity in Netherlandish Refugee Communities, 1550-1600" at Washington State University.

Photographs were provided by the ACHHP.

*** Verslag van de studiedag 'Spirituele heldinnen' door Mathilde van Dijk**

Op 8 maart 2018 organiseerden Anne-Claire Mulder (PThU) en Mathilde van Dijk (RUG) een studiedag met als thema 'Spirituele heldinnen'. Deze studiedag was geïnspireerd door de opkomst van de vrouwelijke actieheld in populaire media zoals films, TV-series en videogames. De vijf sprekers, Mathilde van Dijk, Friederike Kies, Marian Geurtsen, Tsila Rådecker en Katja van der Kamp behandelden daarin fictieve en non-fictieve heldinnen, zoals de eerste vrouwelijke hoofdinspecteur. Het Catharina Halkes Fonds ondersteunde de tijdelijke aanstelling van Katja van der Kamp als student-assistent. Zij is deskundig op het gebied van videogames en kreeg de opdracht de prijswinnende game 'Horizon Zero Dawn' te bestuderen. Deze game heeft een aansprekende vrouwelijke held: Aloy. Katja vat haar lezing op de studiedag als volgt samen:

"Mythologie kan gedefinieerd worden als een verzameling aan mythen die een cultuur heeft opgebouwd. Maar wat is een mythe? Religiewetenschapper Bruce Lincoln definieert een mythe als een 'ideologie in verhalen-vorm'. Met andere woorden, mythes kunnen er voor zorgen dat bepaalde normen en waarden zich door middel van een verhaal laten internaliseren door degenen die ernaar luisteren. Ik wil bepleiten dat er ook in de moderne tijd nog mythen te vinden zijn. Tegenwoordig kan een verhaal niet alleen oraal verteld worden, maar ook via het geschreven woord, via bewegend beeld door middel van series en films en door actief deel te nemen aan de verhaallijnen in videogames.

Een voorbeeld van een moderne mythe is de in 2017 uitgebrachte game 'Horizon Zero Dawn' met hoofdrolspeelster Aloy. Het verhaal in de game komt overeen met de monomythe en de 'heldenreis' zoals beschreven door professor van de mythologie Joseph Campbell. Campbell bracht in de jaren '40 van de 20ste eeuw het boek *De Held met de Duizend Gezichten* uit. Hierin beschrijft hij een blauwdruk van mythes die hij ontwikkelt heeft door middel van de analyse van vele verschillende mythen vanuit de gehele menselijke geschiedenis. Deze blauwdruk ontleende zijn structuur aan de zogeheten initiatierites, zoals beschreven door antropologen als van Gennep en Turner. Hierbij zijn er drie fasen te onderscheiden: het vertrek, de initiatie en de terugkeer. Campbell beschrijft daarbij verschillende onderdelen die binnen de fasen terug te vinden zijn. Volgens Campbell was de functie van deze mythe grotendeels spiritueel van aard en diende zij er toe om de mens te initiëren in hogere vormen van bewustzijn.

Het verhaal van 'Horizon Zero Dawn' komt op verschillende wijzen overeen met de traditionele mono-mythe, waarbij Aloy als 'Held met de Duizend Gezichten' functioneert. Deze elementen zijn allen essentieel voor de voortgang en het bestaan van dit verhaal. Zo is er een oproep tot avontuur, slim verwerkt in een initiatierite; komt Aloy verschillende problemen tegen onderweg die zij dient op te lossen; ontvangt zij hulp van een soort bovennatuurlijke gids; is er een apotheose waarbij zij een zegen ontvangt (in dit geval het voortbestaan van de gehele mensheid en natuur); onderneemt zij een zoektocht naar haar moederfiguur, is zij een banneling vanwege een maagdelijke geboorte en kan zij geclassificeerd worden als een wereldverlosser.

Het bijzondere hierbij is dat Aloy als vrouwelijk karakter een positie inneemt – die van Campbelliaanse Held met de Duizend Gezichten – die voorheen in games exclusief voorbehouden was aan mannelijke hoofdrolspelers. Er waren wel vrouwelijke hoofdrolspelers, zoals bijvoorbeeld Lara Croft van Tomb Raider, maar deze functioneerden primair als lustobject of hadden een grotendeels passieve rol. Aloy is hiermee een indicatie van een veranderende ideologie in de gamer-wereld, die van oudsher sterk mannelijk gericht is geweest en misogynie trekken kent. Vrouwen willen steeds beter gerepresenteerd worden binnen zowel de gaming gemeenschap als binnen videogames zelf. Aloy is hier een representatie van en zal mogelijk ook voor jongere vrouwen als voorbeeld hierin dienen, waarmee zij een vormende functie zal krijgen.”

We bedanken het Catharina Halkes Fonds hartelijk voor zijn steun.

*** Verslag door Britt Bakker**

Op 5 maart 2018 startte ik met de Professional Doctorate in Interfaith Studies aan de University of Wales Trinity Saint David. Ik beoog mijn onderzoek naar de manier waarop bekeerlingen tot de Islam binnen hun huwelijk met een geboren moslim omgaan met verschillen in identiteit en cultuur in 2020 af te ronden, en breng u bij deze verslag van wat er zich in dit eerste jaar heeft voltrokken.

Het eerste jaar heeft zich voornamelijk afgespeeld in Lampeter, Wales. Hier volgende ik verschillende lessen en bereidde mij voor op mijn onderzoek. Zo schreef ik dit jaar een onderzoeksvoorstel dat recentelijk officieel is goedgekeurd door de desbetreffende commissie. Dit betekende dat ik vervolgstappen in het onderzoek kan zetten.

Momenteel verkeer ik in Nederland waar het veldwerk van mijn onderzoek plaatsvindt. Ik interview bekeerlingen en vraag hen naar door hen ontwikkelde strategieën in het omgaan met verschillen tussen hun seculiere familie en hun islamitische schoonfamilie, waarbij de laatste veelal een migratie-achtergrond hebben. Het hoofddoel van dit onderzoek is het in kaart brengen/het belichten van verschillende strategieën die door bekeerlingen op creatieve wijze worden ingezet om met verschil om te gaan. Van deze strategieën kunnen we in de bredere samenleving leren hoe om te gaan met verschillen tussen seculariteit en Islam in Nederland.

Gevoeligheden rond gender en religie zijn een centrale focus binnen mijn onderzoek. Zo blijkt bijvoorbeeld het overgrote deel van de Nederlandse bekeerlingen vrouw te zijn. Sommigen van hen dragen een *hijab* (hoofddoek), anderen kiezen er bewust voor dit niet te doen. Sommigen van hen zijn getrouwd met een partner met een migratieachtergrond en krijgen te maken met culturele tradities die soms botsen met traditioneel 'Nederlandse' rollenpatronen in de familiecontext. Daarnaast ontvangen deze moslima's vaak vragen over hun keuze om moslim te worden; waarom onderwerpt een vrouw zich aan een vermeend vrouwonvriendelijke religie? Ik onderzoek hoe de bekeerlingen omgaan met deze vraagstukken, en hoe zij communiceren over hun keuzes met hun familie, vrienden en omgeving.

Het lichaam van de vrouw als symbool staat vaak ter discussie in de gespannen relatie tussen 'het westen' en de Islam. Met dit onderzoek, dat zich nog in de beginstadia bevindt, beoog ik mede het debat hieromtrent te nuanceren, en praktische tools te ontwikkelen die interculturele en interreligieuze relaties ten goede komen.

*** Seminar 'Traditie (Gender) en Seksualiteit', verslag door Fieke Klaver**

Op 22 maart 2019 werd aan de Hogeschool Holland in Diemen het seminar 'Traditie en Seksualiteit' voor en door vrouwen gehouden. Het werd georganiseerd door het platform Tra-ge-seks, bestaande uit vrouwen vanuit het netwerk Hagar-Sarah, Stichting VPSG, Stichting Kezban, psychologiepraktijk De Wilde Roos en de Oecumenische Vrouwen Synode. Dagvoorzitter was Naima Azough. Er waren 40 deelnemers met verschillende levensbeschouwelijke achtergronden, uiteenlopende leeftijden en opvallend veel professionele ervaring op het gebied van begeleiding van vrouwen. Het programma

seminar
traditie en seksualiteit
partners: Hagar-Sarah, VPSG, Kezban, OVS

word cloud: geheim, vrijheid, precis, strelen, huwelijk, liefde, mens, jodendom, islam, verleid, intiem, geloof, zonde, vriendschap, bedekt, aandacht, naakt, humanisme, christendom, misbruik, zinnelijkheid, romantiek, genot, zedig, naakt, verleid, intiem, geloof, zonde, vriendschap, bedekt, aandacht, naakt, humanisme, christendom, misbruik, zinnelijkheid, romantiek, genot, zedig, naakt.

locatie: Hogeschool Inholland Diemen
vrijdag 22 maart 2019, 9.30 - 14.00 uur
info en inschrijven: www.hagar-sarah.nl

bestond uit korte impressies vanuit drie religieuze tradities en van de actualiteit van seks in Nederland. Daarna vonden twee rondes workshops en een korte interactieve afsluiting plaats.

- ✓ Anne-Maria van Hilst (historica en Hebraïca) opende met een korte uitleg over de Joodse wetgeving t.a.v. seksualiteit, met een focus op de positieve beleving van seksualiteit binnen het huwelijk: vooral de vrouw moet genieten. Het was een sprankelende eyeopener voor veel aanwezigen.
- ✓ Fieke Klaver (theologe en geestelijk raadvrouw) en Lianne Cluistra (medewerkster VPSG) hielden een tweespraak vanuit hun eigen ervaring met seksualiteit in een veelstemmige Christelijke cultuur met een slechte staat van dienst als het gaat om vrouwen en de beleving van seksualiteit en intimiteit. Door in je eigen kracht te gaan staan in de relatie met God kun je zelf leren kiezen hoe je omgaat met boodschappen uit de traditie.
- ✓ Stella van de Wetering (Arabiste) vertelde over seksualiteit in de Islam, islamitische bronnen en regels. Er bleken nogal wat overeenkomsten met het Jodendom zoals een positieve beleving van seksualiteit binnen het huwelijk. Ook stipte zij problemen aan van moslimjongeren, die voordat zij een vaste relatie aangaan, maagd moeten zijn (zowel jongens als meisjes). De vraag die zich dan voordoet is of samenwonen ook als huwelijk kan worden beschouwd.
- ✓ Marjan Groefsema (psychologe levensvreugde en seksualiteit) sloot af met een interactief oprfrissen van gegevens uit het laatste onderzoek over seksualiteit in Nederland (Rutgersstichting: Seksuele gezondheid in NL, 2017).

Na een geanimeerde pauze, met verrassend lekkere snoeperij verzorgd door de keuken van InHolland, volgden de workshops:

- Workshop 1: 'Boodschappen over seksualiteit die je meekreeg uit je traditie en hoe ze doorwerken in je leven als vrouw' – Latifa Lazaar. Via de socratische gesprekmethode gaan we in gesprek over seksualiteit en traditie, we kijken naar de opvoedingsidealen van onze ouders en naar hoe wij hierin nu zelf staan. We gaan in gesprek met vragen als:

- Welke boodschappen kreeg jij in je jeugd mee?
- Wat vond je lastig en wat heeft je geholpen?
- Wat geef je zelf door aan je kinderen?

Thema's die aan de orde kunnen komen zijn kuisheid, reinheid en genieten.

- Workshop 2: 'Over sleur en inspiratie in je seksualiteit' – Marjan Groefsema. Een fijn liefdesleven met je partner vormgeven, waaraan jullie beiden genoeg beleven, is natuurlijk prachtig. Maar dat is niet altijd zo eenvoudig. In deze workshop ga je daarvoor nieuwe wegen zien. Er is onder andere een quiz, uitwisseling in kleine groepjes en wat informatieoverdracht. Je kunt hier vrijuit spreken, maar je hoeft daarbij niet persoonlijk te worden als je dat niet wilt.

- Workshop 3: 'Religie en intimiteit' - Stella van de Wetering, Fieke Klaver en Lianne Cluistra. Religieuze tradities scoren meestal niet zo positief als het om seksualiteit en intieme relaties gaat. Iedereen kent wel een voorbeeld. Toch, als je goed leest, valt er veel inspiratie op te doen voor je relatie hier en nu uit oude teksten en verhalen. We maken een kleine speurtocht en delen ervaringen.
- Workshop 4: 'Over taal gesproken' – Annego Hogebrink en Shirin Sadik. Hoe werken taal en beelden door op ons leven en onze relaties? Waarom is hij 'stoer', en zij een 'hoer'? We hebben spreektaal, lichaamstaal, beeldtaal en talloze onderliggende boodschappen. 'Als een meisje nee zegt...' We gaan in gesprek over grenzen en misverstanden, over cultuur, tradities en seksualiteit, in Nederland en in Irak. Een workshop met informatie, uitwisseling en speelse oefeningen.
- Workshop 5: 'Bezing de liefde! Schrijf je eigen gedicht' – Ellen Kok. Deze workshop verviel.

- Workshop 6: 'De donkere kant van liefde en seks: vormen van en perspectieven op seksueel en gender gerelateerd geweld' – Rosanne Anholt. Seksueel en gender gerelateerd geweld komt overal ter wereld voor. De Wereldgezondheidsorganisatie schat dat zo'n 1 op de 3 vrouwen te maken krijgt met (een vorm van) geweld, hoewel vrouwen niet de enige slachtoffers zijn. In deze workshop behandelen we allereerst een overzicht van wat seksueel en gender gerelateerd geweld eigenlijk is, welke vormen het aanneemt en wie of welke groepen extra kwetsbaar zijn. We gaan aan de slag met actuele voorbeelden en leren daarbij onze eigen grenzen kennen.
- Workshop 7: 'Tussen tekst en traditie, *leren* over vrouwen en seksualiteit' – Anne-Maria van Hilst. Gaat seksualiteit in het Jodendom alleen om voortplanting of is er ook leuke seks? Wat zijn de plichten maar vooral ook de rechten van een Joodse vrouw? Door middel van de techniek van het *leren* gaan wij samen op zoek naar de antwoorden in de rijkdom van de joodse traditie.

Enkele impressies van deelnemers:

- “Ik vind dat de taboes over deze onderwerpen doorbroken moeten worden. Vooral vanuit de islam, waar ik mijn kracht uit haal. Vrouwen praten niet gemakkelijk over taboes en moeilijkheden vanuit hun cultuur of geloof. Daarom pleit ik voor meer van deze bijeenkomsten. Ik ben getroffen door de overeenkomsten in de religies als het om seksualiteit gaat.”
- “Tijdens één van de workshops heb ik iets geleerd over het beeld dat er van Eva bestaat. Door de Christelijke traditie wordt zij binnen dit verhaal afgeschilderd als een slechte vrouw die Adam verleid heeft het verkeerde te doen. Dit

negatieve beeld, dat vrouwen niet te vertrouwen zijn, heeft eeuwenlang het vrouwbeeld binnen onze cultuur beïnvloed. Vanuit het Jodendom wordt dit verhaal anders geïnterpreteerd, Adam is binnen deze uitleg net zo verantwoordelijk als Eva, ze worden dan ook samen uit het Paradijs gezet.”

- “Vanuit een humanistische achtergrond ben ik verrast door de aandacht voor genieten in het Jodendom. Verder besepte ik vanochtend dat onze seculiere samenleving wel veel vrijheid kent, maar ook geen bedding meer heeft voor beleving van tederheid en het heilige van seksualiteit.”
- “Geweld tegen vrouwen heeft mijn aandacht. Nu ben ik benieuwd naar een mogelijke positieve inbreng vanuit de religieuze tradities.”
- “Ik proef na met een cranberry, om zijn niet eenduidige smaak. Zoals seks twee kanten heeft, genot en ongemak. Voor elke vrouw, in elke religie.”

Een bijzonder seminar, waarin geleerd werd, het inzicht groeide, men elkaar en elkaars traditie beter leerde kennen, uitgewisseld en genetwerkt werd. Er waren momenten van diepgang en inspiratie, een mooie open sfeer en interesse voor elkaar! Gezien de brede doelstelling en de korte tijd (4 uur) was de inhoud voor sommige professionals wellicht te summier, maar er werden contacten gelegd voor verdere verdieping.

Dank aan de meewerkende organisaties voor het beschikbaar stellen van tijd en menskracht. Aan Hogeschool InHolland voor de fantastische gastvrijheid. Aan de Haëlla Stichting, het Catharina Halkes Fonds en de Christiana Maria Stichting, voor de financiële ondersteuning.

Een seminarbundel, waarin de lezingen wat uitgebreider worden beschreven, verslagen staan van de workshops, alsmede interviews met enkele deelnemers, volgt nog!

*** Publicatie van het boek *Groene theologie* door Trees van Montfoort**

Vijf jaar heb ik gewerkt aan een onderzoek naar een ecotheologie voor de Nederlandse en Vlaamse context, zowel katholiek als protestant. Dat heeft geresulteerd in een boek dat maart 2019 verschenen is. Het Catharina Halkes Fonds heeft bijgedragen aan de kosten van publicatie.

In deze systematisch-theologische studie heb ik uiteengezet waarom een nieuw wereldbeeld nodig is in de context van de ecologische crisis; ik heb de Bijbel herlezen vanuit een ecologische en feministische vraagstelling (via de thema's schepping, God en de dieren, redding van de aarde); en ik heb de ecologische bewustwording in het Nederlandse taalgebied besproken en de weerstand tegen een verbinding van God en natuur. Ten slotte heb ik de mogelijkheden van vier uiteenlopende ecofeministische theologieën onderzocht voor correcties op het

dominante discours van rentmeesterschap en 'zorg voor de schepping' (deze noties houden namelijk de gevaarlijke illusie van menselijke c.q. westerse/witte/mannelijke controle over de natuur in stand).

Mijn belangrijkste stelling is dat ecotheologie geen subdiscipline is van de theologie, maar een herontdekking van de reikwijdte ervan. Door de scheiding van mens en natuur – en van mens- en geesteswetenschappen enerzijds en natuurwetenschappen anderzijds – zijn theologie en filosofie gefocust geraakt op (God en) mensen. Kosmologie moet weer onderdeel worden van theologie om een relevant antwoord te kunnen formuleren op ecologische problemen.

De Bijbel kan dienen als een spiegel voor moderne mensen, omdat hij een ander wereldbeeld laat zien: de rol van mensen ten opzichte van de aarde is primair die van schepsel onder de schepselen. In de Bijbel worden voor de relatie van God tot de hele schepping opvallend vaak vrouwelijk beelden gebruikt: geboortemetaforen en de figuur van Vrouwe Wijsheid. De rol van Christus als incarnatie van Wijsheid en redder van de wereld gebruik ik als een sleutel voor ecofeministische christologie.

Ecofeministische theologie wereldwijd biedt belangrijke noties voor de Nederlandstalige context. Van zowel Ivone Gebara (katholiek en Latijns-Amerikaans), Sallie McFague en Catherine Keller (protestant en Noord-Amerikaans) als Elizabeth Theokritoff (Oosters-Orthodox en Europees) benut ik hun panentheïstische visie en hun nadruk op verwantschap/verbondenheid. Gebara brengt het perspectief van arme vrouwen in een antropologie waarin menselijke waardigheid niet concurreert met God of de aarde, maar erin ingebed is. Keller geeft met behulp van postmoderne filosofie en natuurwetenschappen een alternatief voor het concept heilshistorie. Theokritoff fundeert op de kerkvaders een niet-dualistisch wereldbeeld dat verbonden is met positieve zelfbeperking en vieren/liturgie.

Groene theologie blijkt in een behoefte te voorzien, getuige de aandacht die het krijgt, zowel in academische kringen als in de breedte van de kerken en de media. Zie bijvoorbeeld:

<https://frieschdagblad.nl/2019/3/23/groene-theologie-leven-in-verbondenheid-met-plant-en-dier>.

Trees van Montfoort, *Groene theologie*, Skandalon 2019, 320 blz., €27,50

SKANDALON

*** Verslag door Leontine Hulzink**

In het voorjaar van 2017 kon ik dankzij de steun van het Catharina Halkes Fonds terugkeren naar de Western Cape Archives in Cape Town ten behoeve van mijn PhD onderzoek. Het archief behelst een collectie die stamt uit de periode waarin de VOC de dienst uitmaakte in delen van Zuid-Afrika. Aangezien het archief niet gedigitaliseerd is, heb ik nooit tijd genoeg om de bronnen te kunnen bestuderen in haar al aspecten. Het is uiteraard een tijdrovende onderneming om zonder digitale databank de bronnen te bestuderen. Vandaar dat mijn terugkeer naar Kaapstad om nogmaals tijd door te brengen met de bijzondere collectie van groot belang was. Mijn dissertatie richt zich op civiele en criminele rechtszaken (aangegaan door de Kaapse burgerpopulatie) van ongeveer 1750 tot 1800.

De civiele en criminele rechtszaken zijn een enorm rijke bron als het gaat om de bestudering van vrouwelijke eer en reputatie die in rechtszaken onlosmakelijk zijn verbonden met seksualiteit. Een (her)visitatie aan het archief stelde mij in staat om een aantal rechtszaken uit te diepen wat betreft het selecteren van zaken bruikbaar voor mijn thesis, het transcriberen van de rechtsrollen maar ook om genealogisch onderzoek te verrichten naar de individuen die voorkomen in de rechtszaken. Hoewel de VOC vaak kopieën naar de Nederlandse Republiek verzond, zijn de zaken die voorkwamen in het district van de Western Cape vaak niet terug te vinden in het Nationaal Archief in Den Haag. Het uiteindelijke doel van mijn dissertatie is om een vergelijking te maken tussen de manieren waarop vrouwen zich bewogen in het juridische systeem in Holland en in Kaapstad. De VOC implementeerde namelijk het Hollandse rechtssysteem in de Kaap. Konden vrouwen hun recht behalen en hun eer herstellen na beschuldigingen van seksueel deviant gedrag? Welke stappen ondernamen zij daarvoor en welke betrokken partijen waren daarbij van belang? De NGK was tot 1779 de enige kerk in Kaapstad en speelde, ondanks het feit dat de kerk vrijwel geen inmenging had in seculaire zaken, een grotere rol in de koloniale samenleving dan in Holland.

Uiteindelijk heb ik door de mogelijkheid om extra tijd door te brengen in het archief al deze vraagstukken kunnen onderzoeken, voorlopige conclusies kunnen trekken en hypothesen bij kunnen schaven. Mijn thesis zal hierdoor meer geënt worden op de beleving van de burgervrouwen wat betreft de reparatie van seksueel deviant gedrag, de overeenkomsten en/of verschillen in Kaapstad en Holland wat betreft het agentschap van vrouwen en de rol die de NGK speelde in het verlengde van het gerechtshof die uiteindelijk verantwoordelijk was voor het uitdragen van de vonnissen. Ik dank het bestuur van het CHF dan ook hartelijk voor het vertrouwen en steun die mij brengen tot de afronden van mijn PhD thesis.

*** Verslag studieverlof door Heleen Joziassse**

Het Catharina Halkes Fonds stelde mij vorig jaar (januari, februari en maart 2018) in staat om studieverlof op te nemen om hard te kunnen werken aan mijn promotieonderzoek over de geleefde Christologieën van Keniaanse vrouwen en gender

relaties. Het idee voor dit onderzoek ontstond toen ik in Kenia woonde en werkte (2009-2014) aan St. Paul's University in Limuru. In deze intensieve tijd van inculturatie in een neokoloniale wereld, waarin meer dan 50% van de bevolking onder de armoedegrens leeft, was ik me vaak pijnlijk bewust van mijn bevoorrechte positie. Het opzetten van een promotieonderzoek gericht op het geloof en de positie van Keniaanse vrouwen was allerm minst vanzelfsprekend. De aansporingen van en de intensieve samenwerking met leden van de Circle of Concerned African Women Theologians trokken me over de streep.

De kern van het onderzoek wordt gevormd door twee case studies onder vrouwen in twee verschillende kerken in Kenia: de Reformed Church of East Africa, een kerk oorspronkelijk "geïmporteerd" door Zuid-Afrikaanse boeren (begin 20e eeuw) en later intensief ondersteund door de Gereformeerde Zendingsbond, en de African Israel Nineveh Church, een zogenaamde onafhankelijke Afrikaanse kerk gesticht in 1941. In de case studies vormen de levensverhalen van vrouwen in deze kerken de belangrijkste bron van informatie, naast individuele- en groepsinterviews, en contextuele Bijbelstudies. In samenwerking met verschillende groepen Keniaanse studentes en afgestudeerde theologes heb ik dit veldwerk tussen 2011 en 2017 in verschillende fasen uitgevoerd en besproken.

Tijdens het studieverlof wilde ik een kader te ontwikkelen waarbinnen de verschillende ideeën omtrent geleefde Christologie en gender gepresenteerd en geanalyseerd kunnen worden. Daartoe moest ik een goed overzicht krijgen van de inhoud van de case studies. De vragen over legitimiteit en de ethische dilemma's staken echter verhevigd de kop op toen ik een eerste inleidende hoofdstuk schreef. Daarnaast worstelde ik met het feit dat de epistemologische kaders binnen theologie en religiestudies worden gedictieerd vanuit het Westen; de terminologie, de thema's, de methoden. Uiteindelijk heb ik toch een structuur gevonden waarin de stemmen van vrouwen in de RCEA en de AINC – hun levens en geloof – kunnen doorklinken: de thematische indeling van de case studie beschrijvingen is afgeleid van de kwesties die vrouwen zelf verwoorden, en elk hoofdstuk wordt ingeleid door een levensverhaal. Ik hoop het onderzoek eind dit jaar (2019) te kunnen presenteren.

*** Verslag door Tsila Rådecker**

"Kleintjes altijd in bed, tegen elkaar aan in kleine wiegjes, drijfnat en ondervoed", schreef Dina Sanson, de eerste vrouwelijke politieagente in een van de vele rapporten over de kinderopvang die zij naar het Rotterdams gemeentebestuur stuurden. Meer dan 150 jaar geleden werd Dina Sanson (1868-1929) geboren in een welgesteld joods gezin in Rotterdam. Zij is vooral bekend van haar strijd tegen engeltjesmakerijen. In deze kinderopvang was de zorg zó slecht dat veel kinderen stierven, al dan niet opzettelijk, aan verwaarlozing en ondervoeding. Daarnaast

streed zij tegen seksuele uitbuiting en spande ze zich in voor een betere maatschappelijke positie van vrouwen. Dina's leven weerspiegelt de veranderende mentaliteit en wetgeving over vrouw en kind. Haar werk staat aan de basis van de hedendaagse jeugdzorg, kinderopvangwetgeving, zorg aan alleenstaande moeders en de Jeugd- en Zedenpolitie. Dina Sanson was verantwoordelijk voor de allereerste politieverordening op het houden van pleegkinderen (1918). Daarnaast richtte ze diverse instellingen en tehuizen op voor in gevaar lopende meisjes. Met haar inspanningen voor vrouw en kind drukte Dina een stempel op de geschiedenis.

Helaas is er geen enkele volwaardige biografie over Dina. En dat is vreemd aangezien zij niet alleen de allereerste vrouw in Nederland was bij de politie. Maar ook omdat met haar aanstelling, de politie een nieuwe weg insloeg via preventie en sociale zorg. Dina's levensverhaal leest als één groot pamflet voor de bijna onmenselijke inspanningen van de eerste feministen, die de weg vrijmaakten voor gelijkberechting, vrouwelijke arbeidsparticipatie en vrouwenkiesrecht. Biografieën over de eerste feministen blijven vaak steken bij ellenlange theoretische beschouwingen, terwijl de vrouwen die zogezegd met hun 'voeten in de modder staan' weinig aandacht krijgen. In deze biografie ga ik op zoek naar de vrouw achter de mythe. De zoektocht naar Dina is ook aanleiding om de kloof tussen arm en rijk te bespreken: de positie van burgerlijke feministen en hun doelgroep afkomstig uit lagere milieus. Hoe altruïstisch waren de feministen uit de eerste golf? En welke rol speelde Dina's joodse identiteit in een tijd van opkomend antisemitisme en joodse onlusten?

Om antwoord te kunnen geven op deze vragen is het belangrijk om de politieke, sociale maar soms ook regionale context in kaart te brengen. Dina is niet alleen een kind van haar tijd, maar hielp ook actief mee aan een nieuwe leefwereld. De havenstad Rotterdam maar ook Amsterdam zijn belangrijke steden waarin Dina's leven zich bewoog: van jong bevoorrecht meisje tot maatschappelijke succesvolle ongehuwde vrouw. Aangezien Dina geen persoonlijk archief heeft achtergelaten speurde ik haar sporen via archieven, kranten, en nazaten op. Onwillige archivariissen, onduidelijke embargo's en verzwegen feiten zetten mij continue op het verkeerde been. Maar ik ontdek ook dat mijn familiegeschiedenis en haar leven zich kruisen. Soms heel letterlijk, als een oudtante van mij bij haar diende, maar soms ook indirect wanneer ik ontdek dat we aangetrouwde familie zijn.

In mijn biografie komen diverse thema's aan de orde die verbazingwekkend actueel zijn, zoals (slechte) kinderopvang, de kloof tussen arm en rijk, antisemitisme, seksuele uitbuiting en vrouwelijke arbeidsparticipatie. *Voor Vrouw en Kind* vertelt het verhaal van een doe-feministe: iemand die ondanks alle tegenslagen overeind bleef staan, en steeds maar weer probeerde een oplossing te vinden. Want zoals Dina zelf zei: "Een enkele keer heb je succes, en dat maakt alles goed."

Dit project wordt inmiddels gesteund door acht verschillende instanties/stichtingen: G. Ph. Verhagen Stichting, Henriëtte Boas Stichting, David-Roos Weijl Stichting, Gemeente Rotterdam, Cultuurfonds, Wilhelmina Drucker Stichting, Stichting Catharina Halkes

Fonds, B'nai B'rith Loge Hollandia. De geplande datum van publicatie ligt in de derde kwartaal van 2019.

*** Verslag van het onderzoek naar publieke beeldvorming over christelijke homoconversietherapie, door Marco Derks**

In het voorjaar van 2012 ontstond er grote ophef naar aanleiding van een artikel in Trouw, waarin te lezen was dat de christelijke hulpverleningsorganisatie Different therapie zou aanbieden om homo's en lesbiennes te 'genezen' en dat de cliënten de kosten vergoed kregen via hun zorgverzekering. Gedurende een maand of vijf hielden allerlei personen en groepen zich in publieke debatten zich bezig met deze kwestie: de minister van Volksgezondheid, de Inspectie voor de Gezondheidszorg, diverse landelijke politici, COC en diverse christelijke LHBT-organisaties, allerlei media en natuurlijk Different zelf.

In het kader van mijn promotieonderzoek aan de Universiteit Utrecht heb ik gewerkt aan een (deel)onderzoek over de manier waarop Different zich met name de afgelopen vijftien jaar heeft geprofileerd, hoe zij is gerepresenteerd in de media en hoe diverse organisaties en instanties op hen hebben gereageerd. Daarbij let ik op hoe homoseksualiteit wordt geconstrueerd, en hoe Different omgaat met de kritiek dat ze aan "homogenezing" doen.

Hoewel Different ontkent therapie te bieden die gericht is op de 'genezing' van homoseksualiteit, impliceert ze dat homoseksuele gevoelens voortkomen uit trauma's uit de kindertijd of uit ongezonde familierelaties. Onder verwijzing naar seculiere wetenschappelijke studies over de constructie of flexibiliteit van seksualiteit suggereert Different dat homoseksuele gevoelens kunnen 'veranderen'. Of er nu wordt gesproken over verlangens, handelingen of levensstijlen, homoseksualiteit wordt altijd negatief gewaardeerd, en leven in een homoseksuele relatie wordt nooit voorgesteld als een serieuze optie voor (toekomstige) cliënten c.q. 'christenen met homoseksuele gevoelens'.

Met financiële steun van het Catharina Halkes Fonds heb ik de Annual Meeting van de American Academy of Religion in Denver (17-20 november 2018) bij kunnen wonen. Daar heb ik mijn onderzoek gepresenteerd in een panel over de constructie van religieuze seksuele subjecten. Mijn presentatie had veel raakvlakken met die van dr. Méadhbh Mclvor (Universiteit van Groningen), die in hetzelfde panel een paper presenteerde over 'Minority Rights and Ex-Gay Subjectivity in Contemporary England'. In mijn onderzoek had ik al geconstateerd dat Different – en meer in het algemeen orthodox-protestantse christenen in Nederland – in hun verzet tegen homoseksualiteit en gendernonconformiteit zich niet beroepen op een universele christelijke overtuiging, maar benadrukken dat zij een bedreigde minderheid zijn die beschermd moet worden. Mclvor liet vergelijkbare strategieën onder orthodoxe christenen in Engeland zien en benadrukte dat dit een bredere tendens is in Europa en Noord-Amerika.

Mede op basis van de bespreking van mijn onderzoek tijdens de conferentie in Denver heb ik mijn artikel inmiddels afgerond. Het vormt een onderdeel van mijn proefschrift aan de Universiteit Utrecht en de bedoeling is dat het ook afzonderlijk verschijnt in een wetenschappelijk tijdschrift.

Daarnaast probeer ik mijn inzichten ook met een breder publiek te delen. In het tweede nummer van jaargang 2019 van het christelijke magazine *De Nieuwe Koers* staat een uitgebreid artikel naar aanleiding van de film 'Boy Erased' (Joel Edgerton 2018), over een jongen die door zijn ouders wordt gedwongen deel te nemen aan een groepsgericht programma voor conversietherapie. Twee homostellen waarvan twee mannen in het verleden therapie volgden bij EHAH, de voorloper van Different, worden daarin geïnterviewd. Er is een grote kadertekst toegevoegd waarin ik op grond van mijn onderzoek commentaar lever.

Geef om onderzoek en onderwijs
in vrouwenstudies theologie en religiewetenschappen.

Doneer
aan het Catharina Halkes Fonds
www.halkesfonds.nl
NL16 INGB 0000 202462

Wilt u uw **donatie aub zelf overmaken?** *

Ons rekeningnummer: Stichting Catharina Halkes Fonds,
NL16 INGB 0000 202462 , te Tilburg

* Wanneer u dat reeds gedaan hebt, hartelijk dank daarvoor!

Andere opties:

*Als u via internet bankiert, kan ik u een betaalverzoek toesturen nadat u mij uw e-mailadres hebt gestuurd: penningmeester@halkesfonds.nl

* Ook kunt u overwegen om een jaarlijkse automatische overboeking aan te maken bij uw bank. Die kunt u zelf eenvoudig weer intrekken.

* Wanneer u een schenkingsovereenkomst tekent voor een aantal jaren, kunt u het bedrag aftrekken van de belasting. Het Fonds heeft de ANBI-status.

Vragen hierover naar Marian Papavoine, penningmeester@halkesfonds.nl

Secretariaat: Dr. Anne-Claire Mulder, Molenbeekstraat 15, 3521 ET Utrecht
secretaris@halkesfonds.nl
www.halkesfonds.nl

U vindt ons ook op Facebook: <https://www.facebook.com/halkesfonds/>

20190901